

Горан Зељић, *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у српском језику**

У едицији *Монографије* Учитељског факултета Универзитета у Београду објављена је 2016. године студија Горана Зељића *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у српском језику*, која заправо представља допуњену верзију истоимене докторске дисертације, одбрањене 2012. године на Филолошком факултету у Београду.

У седам поглавља ове књиге аутор даје свеобухватан преглед бројева као врсте речи, почев од одређења термина, преко класификације, до морфолошких и семантичких карактеристика: *Увод* (9–16), *Бројеви у систему врста речи* (16–26), *Класификација бројева* (26–170), *Типови бројевних конструкција* (170–222), *Закључак* (222–240), *Литература* (240–257), *Прилози – примери са променом основних бројева* (257–302).

У уводном поглављу аутор наводи метод, циљеве и корпус свог истраживања, након чега се осврће на бројеве у досадашњој литератури. Анализа морфолошких и семантичких карактеристика бројева као посебне врсте речи синхронијског је карактера. Ове карактеристике сагледане су увидом у релевантне граматике српског (српскохрватског) језика, речнике српског (српскохрватског) језика: вишетомни речник Српске академије наука и уметности, шестотомни речник Матице српске и једнотомни речника Матице српске. У корпус су ушли примери из стандардног језика ексерпирани из прозних дела савремених српских писаца рођених после 1950. године (В. Арсенијевић, В. Бајац, С. Басара, Д. Великић, А. Гаталица, Г. Петровић, М. Продановић, В. Тасић, З. Тирић и др.), новинских текстова београдских дневних новина (*Политика*, *Блиц*, *Вечерње новости*, *Данас* и др.) и из телевизијских емисија. Искрпна анализа спроведена је са тројаким циљем: прво, да се провере научни погледи о морфолошко-семантичким карактеристикама бројева и оправданост категоризације бројева као засебне врсте речи; друго, да се утврди адекватан морфолошки и синтаксички статус бројева; треће, да се укаже на развојне тенденције у промени бројева.

Поглавље под насловом *Бројеви у систему врста речи* носи податке о теоријским основама, терминологији и дефинисању бројева у досадашњој пракси. Иако бројеве по карактеристикама одликује извесна

---

* Монографије, Београд: Учитељски факултет, 305 стр.

због њихове семантике и морфолошких особина. Такође, аутор наводи употребу бројевних придева (које многи граматичари сврставају у збирне бројеве): (1) уз именице *pluralia tantum* типа *ћанићалоне* (*двоје ћанићалоне* у значењу „два појединачна предмета“); (2) уз именице које значе неку природну целину, пар или групу/скуп типа *рукавице* (*двоје рукавице* у значењу „два пара рукавица“). Збирним бројевима, сматрајући их подврстом главних бројева и уводећи поменуте бројевне придеве као другу подврсту, аутор донекле сужава њихову употребу на изражавање броја бића различитог пола и млада бића, али делом и проширује, наводећи примере квантификације појмова, чега у њиховом дефинисању у граматичкој литератури нема. Проблем различитог одређења обухватности бројевних именица (које се у литератури обично јављају под термином *бројне именице*),¹ Горан Зељић решава тако што, полазећи од морфолошког и семантичког критеријума, у бројевне именице убраја само именице на *-ица* за означавање броја мушких лица и бројевне разломачке именице (убрајајући ове и именице нешто уже семантике *десетина*, *стотина* и *хиљада*, као одређени део секунде). Неуједначености које у литератури постоје око одређења врсте речи типа *стотина*, *хиљада*, *милион*, *милијарда* и *двојка*, *ћетак*, аутор решава сврставајући прве у основне бројеве, будући да се њима изражава прецизна квантификација и зато што имају цифру као значењски еквивалент, а друге у именице. Најзад, у апроксимативне бројеве, издвајајући их у посебну врсту кардиналних бројева, аутор убраја само апроксимације на *-ак*, док остале облике,² који се у литератури каткада провлаче под истим именом, анализира у оквиру одређених бројевних врста и подврста као њихова секундарна значења.

Аутор анализира све бројевне врсте (и подврсте) и са аспекта њихове променљивости/непроменљивости. Фино истиче да се не може говорити о потпуној тенденцији ка непроменљивости основних бројева. Иако је чешћи „скамењени акузатив“ у односу на одговарајући облик основног броја, када је конструкција са бројем допуна глаголу, употреба броја у одређеном облику је искључива. Када је реч о предлошким конструкцијама, највише је, након конструкције предлог + „скамењени акузатив“, оних с бројем у генитиву. Услед језичке економичности, употре-

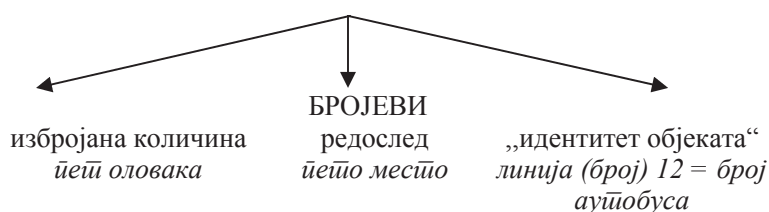
¹ У бројевне именице различити аутори убрајају следеће: речи *стотина*, *хиљада*, *милион*, *милијарда*, именице за значавање оцена (*јединица*, *ћројка*), именице на *-ица* за означавање броја мушких лица (*двојица*) именице на *-ак* којима се означава ученик одређеног разреда (*ћетак*), именице на *-ина* у разломцима (*ћоловина* и сл.) и апроксимативне бројеве на *-ак* (типа *десетак*).

² У литератури се често под апроксимативним бројевима могу наћи изведенице на *-ина* (типа *десетина*), множински облици редних бројева и множински облици речи *стотина*, *хиљада*, *милион*, *милијарда*.

ба „скамењеног акузатива“ честа је и код збирних бројева³. Непроменљивост бројевних придева аутор објашњава њиховом ретком употребом, притом истичући и најчешћу конструкцију у којој је бројни придев променљив: бројевни придев (најчешће *двоји*, *-а*, *-е* и *троји*, *-а*, *-е*) + именица *кола*. Овај процес губљења променљивости, сасвим очекивано, није захватио бројевне именице и редне бројеве. Поред наведеног, аутор наводи и карактеристике апроксимативних бројева и основних бројева од *йеѝ* надаље, који уопште нису променљиви, као и бројева *два*, *йѝри* и *чеѝири* (за деклинацију броја *чеѝири* има најмање потврда), који су у потпуности индеклинабилни када је реч о вишечланим бројевима.

Говорећи о семантици бројева, Горан Зељић наводи да, иако се за бројеве каже да су моносемичне речи, неке основне бројеве карактерише полисемантичка структура. Наиме, поред тачне количине нечега, бројевима од *девеѝ* надаље може се изразити и апроксимативност, а бројевима *стоѝину*, *хиљаду*, *милион* неодређен већи број нечега (нпр. Милиони квадрата тек ће се градити). Посебно место, у погледу вишезначности, заузима број *један* јер, поред значења количине, има и друга, неколичинска, значења – истоветан/једнак, неки, јединствен, чувен, истински, бедан. Аутор обраћа посебну пажњу и на прва три редна броја, која могу имати специфичну семантику. На пример, редним бројем *први*, *-а*, *-о* изриче се и значење „предњи, испред свих“ (просторно или квалитативно), редни бројеви почев од *други*, *-а*, *-о* могу имати и значење неодређености, каткада појачано детерминативима.

Типовима бројевних конструкција Горан Зељић посветио је засебно, четврто, поглавље. Аутор користи термин *конструкција*, сматрајући га надређеним термину *синтама*, јер су морфолошке и семантичке везе чланова конструкције другачије од оних у оквиру синтагме. С циљем да утврди типове конструкција с бројем, аутор запажа да се број не реализује увек као квантификатор или ознака ранга, већ да он својим секундарним значењима може исказивати различите односе међу члановима у оквиру конструкције. Стога, издваја три основна значења бројевних конструкција:

³ Код збирних бројева аутор запажа и честу некњижевну употребу основних бројева уместо одговарајућих облика збирних бројева (повући границу између та два задатак је сваког од нас).

Када је реч о типовима конструкција, аутор закључује да све оне образују два структурна типа: (1) главни тип – број одређене врсте + именица (типа *два друџа, двојица љуџника, двоје наочара, двадесетак љодина, двадесетко месџо* и сл.); (2) секундарни тип – конструкција коју чине бројеви различите врсте или бројеви и друге врсте речи (*џирисџа друџих џакни, једну једину жељу, једни друџима, и једно и друџо, у девет увече, две џетџине извоза, џола милиџадре долара, једном у џри љодине, џоследњих двестџа љодина* итд.). На основу детаљног пописа типова конструкција (179–222), аутор такође долази до важног закључка да се апроксимативност изражава на више начина: прво, вишим основним бројевима (*стџоџина, хиљада, милион, милиџарда, билион* у једнини и множини); друго, бројевним именицама на *-ак* (типа *десетџак*); треће, конструкцијама типа *више/мање од + број, џриближно/скоро/око + број* и сл.

Након подробног закључка у којем аутор по поглављима сумира резултате свога истраживања, следи *Прилоџ* са примерима промене основних бројева, класификованих према падежима, те веома прегледних и репрезентивних.

Монографиџа *Морфолошко-семантичке карактеристике бројева у срџском језику* Горана Зељића прилог је проучавању морфологије и семантике бројева, и шире – проучавању бројева као врсте речи у српском језику. Значајем и актуелношћу теме, обимом корпуса, релевантношћу резултата, те бројношћу и важношћу питања коџа се осветљавају и покрећу, приказано дело, засновано на основним критеријумима за класификацију врста речи – морфолошком и семантичком, представља значајан допринос грађењу целовитије слике о бројевима, али и подстицај за будућа истраживања сличне лингвистичке оријентације.

Бојана Д. Тоџић**

** bojanatodic4@gmail.com